

לרפואת רחמים בן אסתר, לרפואת רחל ציון בת אודיה, לעילוי נשמת לאה מרים בת נחמיה ע"ה

פרשת וילך - שבת תשובה

שהיא התשובה, ואחר כך **אֶהְבֶּם נְדָבָה** - אוהב אותם מצד נדבת ליבי, ואעשה כן **כִּי שָׁב אִפְּי** [-כעסי] **מִמְנוּ**. (ו) ואף בשעה שיגלו ישראל לבין העמים, **אֶהְיֶה כְּטַל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כְּשׁוֹשַׁנָּה** - יהיו הם כאותה שושנה הנישאת ברוח ממקום למקום, ופורחת על ידי הטל המשקה אותה, כך ישראל גולים ומטולטלים ממקום למקום, וה' הוא כמו הטל המחיה אותם בגלותם בכל מקום שהם נמצאים בו, **וַיֵּךְ שָׁרְשָׁיו כְּלִבְנוֹן** - ואף על פי שבהיותם בארץ ישראל היכו שורשים חזקים בארצם, כשרשי הארזים שבלבנון, וכעת נעקרו השורשים הללו ואין להם מקום קבוע. (ז) מכל מקום יש להם תקווה, **כִּי יִלְכּוּ יִנְקוּתָיו** - הענפים הרכים והקטנים הצומחים מהשורשים שבארץ הם יהיו לעצים צעירים ורעננים נושאי פירות, וכך הבנים שיהיו לישראל באחרית הימים הם יפרחו ויגדלו, **וַיְהִי כַזֵּית הַדֹּדוּ**, שכשם שהזית נותן שמן למאור כך יאירו הם באור ה', ויתמידו בהצלחתם תמיד, כמו הזית שעליו רעננים בכל ימות השנה, **וַיְרִיחַ לוֹ כְּלִבְנוֹן** - וגם בהיותם בגלותם, רחוקים מארץ ישראל, עדיין יהיה להם את ריח הלבנון, שהוא כינוי לבית המקדש, כלומר, תתייחס אליהם הקדושה והטהרה של בית המקדש הנמצא בארץ ישראל. (ח) **יָשׁוּבוּ יִשְׁבְּבֵי בְצֵלוֹ** - ויהיו מהם בנים שישבו לשבת בצל הלבנון, כלומר יחזרו לארץ ישראל, מקומו של בית המקדש, והם **יָחִיו דָּגָן**, כי תהיה להם שם תבואה למאכלם, **וַיִּפְרְחוּ כַגֶּפֶן**, כי יתרבו שם ויתפשטו על פני הארץ כמו הגפן, שענפיו מתפשטים למרחק, **זָכְרוּ כִּיִּין לְבָנוֹן** - וגם אותם שלא יעלו לארץ ישראל, יזכרו תמיד את הקדושה של בית המקדש וארץ ישראל, כמו שזוכרים את טעמו הערב של יין הלבנון, ובכל התפילות יזכירו את בית המקדש, ויעלו את ירושלים על ראש שמחתם. (ט) וגם שבת **אֶפְרָיִם**, שהיו ראשונים לעבוד עבודה זרה, יאמרו גם הם **מִה לִּי עוֹד לְעַצְבִּים** [-פסלים], כי יכיר שאין בהם ממש, **אֲנִי עֲנִיתִי וְאֲשׁוּרָנוּ** - ואז אענה לתפילותיהם ואשגיח עליהם מרחוק, וכך אומר להם, **אֲנִי כְּבֹרֹשׁ רַעֲנָן** - כעץ ברוש שענפיו רעננים תמיד,

ספר הושע יד ב) בתחילת הפרק אומר הנביא לישראל שרק העיר שומרון, בירת מלכות ישראל, ראויה לעונש, כיון ששם התחילה עבודת עגלי הזהב, ועל כך ממשיך ואומר, אבל אתם, שאר העם, שלא חטא מרצונו, אל תמשיכו ללכת אחרי שומרון עד שתאבדו עימה, אלא **שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ**, כי לא מרדת בה' מרצון ובחירה, אלא רק **כְּשִׁלְתָּ בַעֲוֹנֶךָ**, כי הכשילוך בעבירות מלכי שומרון הרשעים, והרי אתה נחשב כשוגג בדבר, ויש לך תקנה בתשובה. (ג) ואחרי שתשובו אל ה' מחמת יראת העונש, ותהיו קרובים אליו, כי התשובה מיראה עושה את הזדונות כשגגות, תוסיפו להיטיב מעשיכם, **קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים** - תקיימו מצוות ומעשים טובים, שהם הדברים שיליצו עליכם טוב לפני ה', **וְשׁוּבוּ שְׁנִית אֵל ה'** בעשיית תשובה מאהבה, שעל ידי זה לא רק שמתכפרים העבירות להחשב כשגגות, אלא העבירות עצמן שנעשו במזיד נהפכות להיות זכויות, **אֲמְרוּ אֱלֹהֵינוּ, כָּל תְּשׂא עֵוֹן** - תשא את כל העוון, ולא רק להחשיבו כשגגה, אלא שיתכפר לגמרי, **וְקַח טוֹב** - על ידי שתקח כנגדו את המעשים הטובים, ועל ידי התשובה השלמה ייחפכו העבירות לזכויות, **וַיִּשְׁלַמְהָ פְרִים שְׁפִתֵינוּ** - את אותם פרים שהיינו צריכים להביא כקרבנות על השגגות [כדין ציבור שחטא בשגגת הוראה, שמביאים פר לכל שבט ושבט], נשלם על ידי דיבור שפתינו. (ד) ומבאר מהו הדיבור שעל ידו נכפר את החטאים לגמרי, שמעתה לא נבטח בשום דבר מבלעדי ה', מלך **אֲשׁוּר**, שבו בטחו מלכי ישראל מאחר שהיה להם ברית איתו, **לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ, עַל סוֹס לֹא נִרְכָּב**, ולכן לא נצטרך לבטוח במצרים שהיו שולחים להם סוסים, **וְלֹא נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה דִינֵנוּ**, כי לא נבטח במערכת המזלות והפסלים, אלא נבטח רק בך, כיון שידענו **אֲשֶׁר בְּךָ יְרַחֵם יְתוֹם**, כי מי שאין לו עוזר וסומך בדרך הטבע, ה' עוזר לו, וכיון שאין לנו בטחון בשום דבר ואיננו מקוים לעזרתו של שום אדם, נמצא רחמים יָמֵם ה'. (ה) ומשיב להם ה', **אֶרְפָּא מְשׁוּבְתֶם** - תחילה ארפא את שובבותם, שהיא כמחלה הדבוקה בבשרם וצריכה רפואה,

דָּבַרְוּ - מי שיעשה את דבר ה' ויחזור בתשובה, יהיה עצום יותר מִהַחֹסֶה בַצֶּל ה' וְיִצַּל מִכָּל פִּגְעֵי הַזֶּמֶן, אֲדָם אִינוּ כְּבָרוּשׁ שֶׁהוּא אֵילָן סָרֵק, אֲלֵא מִמְּנֵי פְרִיָּךְ נִמְצָא, כִּי כָל הַפִּירוֹת שֶׁנִּמְצָאִים אֲצִלְךָ, שֶׁזֶהוּ הַשְּׁפַע הַגִּשְׁמִי וְהַשְּׁפַע הַרוּחָנִי, הַכֹּל מִגִּיעַ מִמֶּנִּי. (י) מִי חָכֵם וְיָבֵן אֱלֹהִים, וּמִי נְבוֹן, הַמְבִיֵן דָּבָר מֵתוֹךְ דָּבָר, וְיִדְעֵם, כִּי יִשְׁרִים דְרָכֵי ה', וְכָל הַתְּלוּנוֹת שֶׁאֹמְרִים הָאֲנָשִׁים עַל הַגְּלוֹת וְעַל הָעוֹנָשִׁים שֶׁבָּאִים עַל עַמּוֹ זֶהוּ מִצַּד רוּעַ הָאֲנָשִׁים, אֲדָם דְרָכֵי ה' מִצַּד עֲצָמָם הֵם יִשְׁרִים וְטוֹבִים, וְיִצְדָּקִים יִלְכוּ בָּם וְלֹא יִכְשָׁלוּ, וּפְשָׁעִים, שֶׁאֵינָם הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ ה', הֵם שֶׁיִּכְשָׁלוּ בָּם. (מִיכָה ז, יח) הַנְּבִיא מוֹדֵה לַה' עַל הַנְּהַגְתּוֹ ה' עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא סוֹלַח עַל עוֹנוֹתֵיהֶם, וְרוֹמֵז בְּדַבְרָיו לְשֶׁלֶשׁ עֶשְׂרֵה מִידוֹת שֶׁל רַחֲמִים: מִי אֵל כְּמוֹךָ - אַתָּה, הָאֵל, מִי כְמוֹךָ, שֶׁהֵגַם שֶׁבַתְחִילָה יִיסֶרֶת אֶת יִשְׂרָאֵל לְכַפֵּר עוֹנוֹתֵיהֶם, הָרִי בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, בְּדוֹר הָאַחֲרוֹן שִׁיזְכוּ לְהַגָּאֵל, אַתָּה נִשְׂא עֹוֹן, כְּלוֹמֵר, אַתָּה ה'עוֹוֹן, שֶׁנִּעֲשֶׂה עַל יַד כְּפִירָה וְעִוּוֹת הַשֶּׁכֶל, אַתָּה נוֹשֵׂא וְאֵינְךָ מִעֲנִישׁ עֲלֵיו, וְעֹבֵר עַל פְּשָׁע - אַתָּה ה'פֹּשְׁעִי שֶׁהוּא הַחֲטָא בְּמִזִּיד וּבְמִרְד, אֲדָם לֹא בְּכִפִּירָה, תַּעֲבִיר לְגַמְרִי, לְשִׂאֲרֵית נִחְלָתוֹ - לְדוֹר הָאַחֲרוֹן שֶׁיִּשְׁאָרוּ מִיִּשְׂרָאֵל, בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, וְאִפִּילוֹ לִיעוּוֹן, שֶׁאִינוּ נִמְחָל לְגַמְרִי, לֹא הַחֲזִיק לְעַד אֲפֹו - לֹא יִשְׁאָר לְעוֹלָם הַכַּעַס עַל כֵּךְ, כִּי חָפֵץ חֲסֵד הוּא, וְזוֹ מִידַת רַב חֲסֵד. (יֵט) יִשׁוּב יִרְחַמְנוּ - וְעַל יַד מִידַת הַרַחֲמִים יִכְבָּשׁ וְיִסְתִּיר אֶת עוֹנֵיתֵינוּ, שֶׁהֵם הַנִּעֲשִׂים בְּדֶרֶךְ כְּפִירָה, הֵגַם שֶׁאִינוּ מִעֲבִירִם לְגַמְרִי, לֹא יָבוֹא עֲלֵיהֶם שׁוֹם עוֹנֵשׁ לְעַתִּיד, וְתִשְׁלִיךְ בְּמִצְלוֹת יָם כָּל חֲטָאוֹתָם - אַתָּה הַחֲטָא, הַבָּא בְּשִׁגְגָה אוֹ מַחְמַת פִּיתוּי הַיֵּצֵר, שֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ מִרְד וְכִפִּירָה, יִשְׁלִיךְ ה' לְמִצְלוֹת וְלֹא יִזְכֵּר עוֹד כָּלֵל. (כ) תִּתֵּן אֲמַת לִיעֶקֶב, שֶׁהַבְּטִיחַ ה' לִיעֶקֶב וְהָיָה זֶרְעֶךָ כְּעֶפְרַיִם הָאֲרָץ וּפְרָצְתָּ יָמָה וְקָדְמָה וְצָפְנָה וְנִגְבְּהָ, וְרִמּוֹז בִּזֶּה שֶׁלֹּאֲחֵר שִׁיוֹשְׁפֵלוֹ יִשְׂרָאֵל עַד עַפְרַיִם בִּימֵי הַגְּלוּת, יִחְזוֹר ה' וְיִגָּאֵל אוֹתָם, וְיִתֵּן לָהֶם נַחֲלָה לְלֹא גְבוּלוֹת, וְהַבְּטִיחַ זֶה שֶׁהִיְתָה מִצַּד מִידַת 'אֲמַת' אֲצִל יַעֲקֹב, כִּיוֹן שֶׁכֵּבֶר הַבְּטִיחַ זֶה ה' לְאַבְרָהָם וְיִצְחָק, הָרִי הִיא מִידַת 'חֲסֵד' לְאַבְרָהָם, כִּי לְאַבְרָהָם לֹא הִתְחַיֵּב ה' מִצַּד הַבְּטִיחָה קוֹדְמַת, וְהָיָה זֶה רַק חֲסֵד, אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם מִימֵי קְדָם, וְאִף שֶׁהִיְתָה הַהַבְּטִיחָה מִימֵי קְדָם, הָרִי ה' נִוָּצֵר חֲסֵד לְאַלְפִים, וּמִכַּח מִידָה זֶה יִשְׁמוֹר ה' אֶת הַבְּטִיחָתוֹ לְגוֹר הָאַחֲרוֹן. (יִוָּאֵל ב, יא) בְּתַחֲלִילַת פְּרִשָּׁה זֶה מֵתְנַבֵּא הַנְּבִיא עַל הָאַרְבָּה הָעֲצוּם הַעֲתִיד לְבוֹא לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל, וְאֹמֵר שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַדָּבָר בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, אֲלֵא יִבְטַל ה' אֶת כָּל סְדְרֵי מַעֲרַכַת הַטֶּבַע, וְיִהְיֶה הַכֹּל בְּהַשְׁגַּחַת ה' הַפְּרִטִית. וּמִפְרָשׁ מָה הוּא הַטֶּעַם שֶׁיִּתְבַּטְּלוּ כָּל סְדְרֵי מַעֲרַכַת הַטֶּבַע, וְה' נִתֵּן קוֹלוֹ - פִּקֵּד אֶת הַדָּבָר בְּהַשְׁגַּחַתוֹ וְהַכְרִיז לְיִשְׂרָאֵל לְפָנָיו שֶׁבֵּא חִילוֹ, שֶׁזֶהוּ הָאַרְבָּה, כִּי רַב מְאֹד מִחֲנֵהוּ - הֵגַם שֶׁזֶהוּ מַחְנֵה גְדוֹל מְאֹד שֶׁל אַרְבָּה, כִּי עֲצוּם עֲשֶׂה

דָּבַרְוּ - מי שיעשה את דבר ה' ויחזור בתשובה, יהיה עצום יותר מִהַחֹסֶה בַצֶּל ה' וְיִצַּל מִכָּל פִּגְעֵי הַזֶּמֶן, אֲדָם אִינוּ כְּבָרוּשׁ שֶׁהוּא אֵילָן סָרֵק, אֲלֵא מִמְּנֵי פְרִיָּךְ נִמְצָא, כִּי כָל הַפִּירוֹת שֶׁנִּמְצָאִים אֲצִלְךָ, שֶׁזֶהוּ הַשְּׁפַע הַגִּשְׁמִי וְהַשְּׁפַע הַרוּחָנִי, הַכֹּל מִגִּיעַ מִמֶּנִּי. (י) מִי חָכֵם וְיָבֵן אֱלֹהִים, וּמִי נְבוֹן, הַמְבִיֵן דָּבָר מֵתוֹךְ דָּבָר, וְיִדְעֵם, כִּי יִשְׁרִים דְרָכֵי ה', וְכָל הַתְּלוּנוֹת שֶׁאֹמְרִים הָאֲנָשִׁים עַל הַגְּלוֹת וְעַל הָעוֹנָשִׁים שֶׁבָּאִים עַל עַמּוֹ זֶהוּ מִצַּד רוּעַ הָאֲנָשִׁים, אֲדָם דְרָכֵי ה' מִצַּד עֲצָמָם הֵם יִשְׁרִים וְטוֹבִים, וְיִצְדָּקִים יִלְכוּ בָּם וְלֹא יִכְשָׁלוּ, וּפְשָׁעִים, שֶׁאֵינָם הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ ה', הֵם שֶׁיִּכְשָׁלוּ בָּם. (מִיכָה ז, יח) הַנְּבִיא מוֹדֵה לַה' עַל הַנְּהַגְתּוֹ ה' עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא סוֹלַח עַל עוֹנוֹתֵיהֶם, וְרוֹמֵז בְּדַבְרָיו לְשֶׁלֶשׁ עֶשְׂרֵה מִידוֹת שֶׁל רַחֲמִים: מִי אֵל כְּמוֹךָ - אַתָּה, הָאֵל, מִי כְמוֹךָ, שֶׁהֵגַם שֶׁבַתְחִילָה יִיסֶרֶת אֶת יִשְׂרָאֵל לְכַפֵּר עוֹנוֹתֵיהֶם, הָרִי בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, בְּדוֹר הָאַחֲרוֹן שִׁיזְכוּ לְהַגָּאֵל, אַתָּה נִשְׂא עֹוֹן, כְּלוֹמֵר, אַתָּה ה'עוֹוֹן, שֶׁנִּעֲשֶׂה עַל יַד כְּפִירָה וְעִוּוֹת הַשֶּׁכֶל, אַתָּה נוֹשֵׂא וְאֵינְךָ מִעֲנִישׁ עֲלֵיו, וְעֹבֵר עַל פְּשָׁע - אַתָּה ה'פֹּשְׁעִי שֶׁהוּא הַחֲטָא בְּמִזִּיד וּבְמִרְד, אֲדָם לֹא בְּכִפִּירָה, תַּעֲבִיר לְגַמְרִי, לְשִׂאֲרֵית נִחְלָתוֹ - לְדוֹר הָאַחֲרוֹן שֶׁיִּשְׁאָרוּ מִיִּשְׂרָאֵל, בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, וְאִפִּילוֹ לִיעוּוֹן, שֶׁאִינוּ נִמְחָל לְגַמְרִי, לֹא הַחֲזִיק לְעַד אֲפֹו - לֹא יִשְׁאָר לְעוֹלָם הַכַּעַס עַל כֵּךְ, כִּי חָפֵץ חֲסֵד הוּא, וְזוֹ מִידַת רַב חֲסֵד. (יֵט) יִשׁוּב יִרְחַמְנוּ - וְעַל יַד מִידַת הַרַחֲמִים יִכְבָּשׁ וְיִסְתִּיר אֶת עוֹנֵיתֵינוּ, שֶׁהֵם הַנִּעֲשִׂים בְּדֶרֶךְ כְּפִירָה, הֵגַם שֶׁאִינוּ מִעֲבִירִם לְגַמְרִי, לֹא יָבוֹא עֲלֵיהֶם שׁוֹם עוֹנֵשׁ לְעַתִּיד, וְתִשְׁלִיךְ בְּמִצְלוֹת יָם כָּל חֲטָאוֹתָם - אַתָּה הַחֲטָא, הַבָּא בְּשִׁגְגָה אוֹ מַחְמַת פִּיתוּי הַיֵּצֵר, שֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ מִרְד וְכִפִּירָה, יִשְׁלִיךְ ה' לְמִצְלוֹת וְלֹא יִזְכֵּר עוֹד כָּלֵל. (כ) תִּתֵּן אֲמַת לִיעֶקֶב, שֶׁהַבְּטִיחַ ה' לִיעֶקֶב וְהָיָה זֶרְעֶךָ כְּעֶפְרַיִם הָאֲרָץ וּפְרָצְתָּ יָמָה וְקָדְמָה וְצָפְנָה וְנִגְבְּהָ, וְרִמּוֹז בִּזֶּה שֶׁלֹּאֲחֵר שִׁיוֹשְׁפֵלוֹ יִשְׂרָאֵל עַד עַפְרַיִם בִּימֵי הַגְּלוּת, יִחְזוֹר ה' וְיִגָּאֵל אוֹתָם, וְיִתֵּן לָהֶם נַחֲלָה לְלֹא גְבוּלוֹת, וְהַבְּטִיחַ זֶה שֶׁהִיְתָה מִצַּד מִידַת 'אֲמַת' אֲצִל יַעֲקֹב, כִּיוֹן שֶׁכֵּבֶר הַבְּטִיחַ זֶה ה' לְאַבְרָהָם וְיִצְחָק, הָרִי הִיא מִידַת 'חֲסֵד' לְאַבְרָהָם, כִּי לְאַבְרָהָם לֹא הִתְחַיֵּב ה' מִצַּד הַבְּטִיחָה קוֹדְמַת, וְהָיָה זֶה רַק חֲסֵד, אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם מִימֵי קְדָם, וְאִף שֶׁהִיְתָה הַהַבְּטִיחָה מִימֵי קְדָם, הָרִי ה' נִוָּצֵר חֲסֵד לְאַלְפִים, וּמִכַּח מִידָה זֶה יִשְׁמוֹר ה' אֶת הַבְּטִיחָתוֹ לְגוֹר הָאַחֲרוֹן. (יִוָּאֵל ב, יא) בְּתַחֲלִילַת פְּרִשָּׁה זֶה מֵתְנַבֵּא הַנְּבִיא עַל הָאַרְבָּה הָעֲצוּם הַעֲתִיד לְבוֹא לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל, וְאֹמֵר שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַדָּבָר בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, אֲלֵא יִבְטַל ה' אֶת כָּל סְדְרֵי מַעֲרַכַת הַטֶּבַע, וְיִהְיֶה הַכֹּל בְּהַשְׁגַּחַת ה' הַפְּרִטִית. וּמִפְרָשׁ מָה הוּא הַטֶּעַם שֶׁיִּתְבַּטְּלוּ כָּל סְדְרֵי מַעֲרַכַת הַטֶּבַע, וְה' נִתֵּן קוֹלוֹ - פִּקֵּד אֶת הַדָּבָר בְּהַשְׁגַּחַתוֹ וְהַכְרִיז לְיִשְׂרָאֵל לְפָנָיו שֶׁבֵּא חִילוֹ, שֶׁזֶהוּ הָאַרְבָּה, כִּי רַב מְאֹד מִחֲנֵהוּ - הֵגַם שֶׁזֶהוּ מַחְנֵה גְדוֹל מְאֹד שֶׁל אַרְבָּה, כִּי עֲצוּם עֲשֶׂה

על שמחה מחודשת בדבר שלא עלה על הדעת מתחילה, **כִּי הַגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּעָה בְּדֶרֶךְ נֹס. (כב) אֵל תִּירָאוּ בְּהַמּוֹת שְׂדֵי** - הבהמות הרועות בשדות, **כִּי דָּשְׂאוּ נְאוֹת מִדְּבָר** - גם המדבריות התמלאו בדשא, כי נעשה הנס בזכות ישראל באופן מופלג, ולא רק מקומות הישוב התמלאו תבואה, אלא גם המדבריות, **כִּי עַץ נִשָּׂא פְּרִיּוֹ, בְּדֶרֶךְ נֹס, תֵּאֲנֶה וְגַפְּנֵי נִתְּנוּ חֵילָם. (כג) וּבְנֵי צִיּוֹן,** אל תשמחו רק על ההצלחות הגשמיות והזמניות, **אֵלָּא גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּה' אֱלֹהֵיכֶם,** שהתרצה לכם לאחר שחזרתם בתשובה, **כִּי נִתַּן לָכֶם אֶת הַמּוֹרָה לַצְדָּקָה** - ותשמחו על כך ששלח לכם את הארבה, שהוא היה ה'מורה' שלימד אתכם לעשות צדקה בדברים שבין אדם למקום, ועל ידי זה היטבתם את מעשיכם, **וַיִּוְרַד לָכֶם גֶּשֶׁם, מוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ** - באופן שהגשם הראשון והאחרון ירדו **בְּרֵאשׁוֹן,** שהוא חודש ניסן. **(כד) והגם שבדרך כלל הגשמים היורדים בניסן אינם מועילים, באותו זמן הועילו הגשמים בדרך נס, וּמָלְאוּ הַגְּרָנוֹת בָּר - תבואה, וְהַשִּׁיקוּ - השמיעו קול הַיְקָבִים מרוב תִּירוֹשׁ וַיִּצְהָר. (כה) וְשַׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת הַשָּׂנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאֲרָבָה הַיֵּלֶק וְהַחֲסִיל וְהַגָּזָם,** שהוא חילי הגדול **אֲשֶׁר שַׁלַּחְתִּי בָכֶם,** וכמו מלך ששלח חיילים לצור על מדינה, ואכלו מתבואת המדינה, ואחר כך נצחו בני המדינה את חיילי המלך, שצריך המלך לשלם להם מה שאכלו חייליו, אף כאן, לאחר שכביכול ניצחו ישראל בכך שחזרו בתשובה, ישלם להם ה' את מה שאכלו 'חייליו', שהם הארבה. **(כו) וחוף ממה שישלם להם בריבוי התבואה בפועל, יהיה להם גם נס שתתברך התבואה במעיהם, וְאֶכְלֶתֶם אֶכּוֹל וְשָׂבִיעַ -** אפילו כשתאכלו מעט כבר תשבעו, **וְהַלַּתֶם אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְּלִיא - נס** ופלא כזה של שביעה מאכילה מועטת, שאין זה דרך הטבע כלל, **וְלֹא יִבְשׂוּ עַמִּי לְעוֹלָם** במעשיהם הרעים שעשו בתחילה, כי יעשו תשובה מאהבה, ואז העבירות נהפכות לזכויות. **(כז) ואמנם עתה אתם רק מהללים את שם ה' [כאמור בפסוק הקודם] המפורסם בכל העולם, אך לעתיד לבוא וַיִּדְעֶתֶם** בידיעה ברורה, כהשגת הדבר בחוש, **כִּי בִקְרֵב יִשְׂרָאֵל אֲנִי,** שה' מתמיד להיות בקרבם ולהתהלך בתוכם, ואין ההנהגה בדרך הטבע כלל, אלא **וְאֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם** המנחה אתכם לבדי בדרך נס ופלא, **וְאִין עוֹד שׁוֹם כַּח אַחַר, וְלֹא יִבְשׂוּ עַמִּי לְעוֹלָם,** כי בזמן בית שני היו חסרים דברים שהורו על כך שאין השראת השכינה במעלה העליונה כפי שהיתה בזמן הבית הראשון, אך לעתיד לבוא ישוב הכל לקדמותו, ויכירו הכל שהשכינה שורה בישראל:

שיחוס על הדבר מחמת התועלת שתהיה לו עצמו מכך, והתכוונו לומר שאף שישראל אינם ראויים לכך, יציל אותם למען כבוד שמו. אך ה' השיב להם ש'יחמולי' על עמו, והיינו כיון שכבר חזרו בתשובה וראויים הם מצד עצמם לישועה, וזו משמעות לשון 'חמלה', שאיננו משחית את הדבר מחמת שלימותו העצמית. **(יט) וכיון שהיתה הישועה בזכות ישראל עצמם, לכן לא הוצרך ה' להשיב את דבריו לכהנים, אלא וַיַּעַן ה' וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ** בעצמם, **הֲנִי שַׁלַּח לָכֶם [ולא אמר לשון 'הנני נותן', שמשמעותו מתנה מאיתי, אלא 'הנני שולח', שמשמעותו שמחזיר להם את הדברים שלהם, כי על ידי שעשו תשובה היו ראויים לכך], אֶת הַדָּגוֹן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר,** ולא רק את הדגן, שיכול לצמוח בדרך הטבע, אלא גם את התירוש והיצהר, שאחרי שכבר הושחתו העצים אינם יכולים עוד להוציא פירות בדרך טבעית, מכל מקום כיון שחזרו בתשובה נעשה להם נס והצמיחו האילנות פירות, **וְשִׁבְעֶתֶם אֹתוֹ,** מאחר והיה הדבר בזכותם, היו ראויים לשפע שישבעו ממנו [אבל אם היה נעשה הדבר רק למען כבוד ה', היה נותן להם בצמצום], **וְלֹא אֶתֶן אֲתֶכֶם עוֹד חֶרֶף בְּגוֹיִם,** כי לאחר שחזרו בתשובה חס ה' על כבודם, ולא רק על כבוד שמו. **(כ) וְאֶת הַצְּפוּנֵי [הארבה שבא מצפון] אֶרְחִיק מֵעַלְיֶכֶם,** כי אין לחשוש שתחזרו לחטוא ואצטרך להענישכם שוב, **וְהִדַּחְתִּיו אֶל אֶרֶץ צִיָּה וְשִׂמְמָה [ואילו היה הדבר נעשה רק למען כבוד ה', היה משלחו אל הגויים, לנקום בהם על שבזו את כבוד שמו, אך עתה שעשה כן למען ישראל, שלחו למקום שומם], אֶת פְּנֵיו -** את חלק הארבה הקדמי, שבצד מזרח [כי התפשטותו היתה ממערב למזרח, ולכן החלק המזרחי קרוי 'פניו'], **אֶל הַיָּם הַקְּדָמִי הַמְּזֻרְחִי,** והוא ים המלח שבמזרח ארץ ישראל, **וְסַפּוּ [חלקו המערבי, האחרון] אֶל הַיָּם הָאֲחֵרוֹן,** הוא הים הגדול שבמערב ארץ ישראל, ואף שבדרך כלל משאיר אחריו הארבה צחנה של הזרעים שאכל, ובאשה של הארבה עצמו שמתים רבים ממנו, ועל ידי זה מתעפש האויר ובאים מחלות רבות, כאן לא יהיה כן, אלא **וְעָלָה [יסתלק] בְּאִשׁוֹ, וְתַעַל [תסתלק] צַחְנָתוֹ, כִּי הַגְדִּיל לַעֲשׂוֹת -** עשה את שליחותו בשלימות, ועשה חורבן גדול, וגם עשה דבר גדול בכך שעל ידו חזרו ישראל בתשובה, ואין צורך שיגרום לצרות נוספות. **(כא) כפי שהתבאר לעיל היתה התשועה שלא בדרך הטבע, ולכן גם האילנות שהתקלקלו חזרו והצמיחו פירותיהם, ועל כן אומר, אֵל תִּירָאִי [אל תפחד] אֲדָמָה,** מקום גידול אילנות המאכל, כי תהיה התשועה גם פירות האילן, **גִּילִי וְשִׂמְחִי,** כי לשון 'גילה' באה